

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของการเสนอปัญหา

กรุงเทพมหานคร เป็นมหานครที่มีความสำคัญต่อประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยกรุงเทพมหานครนั้นเป็นจุดศูนย์กลางของประเทศทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การค้า การลงทุน การติดต่อสื่อสารคมนาคม การประกอบกิจการต่าง ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม และกิจการสาธารณูปโภคหลัก นับตั้งแต่กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2325 เป็นต้นมาถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งนับวันก็จะมีกาเติบโตและขยายตัวขึ้น โดยแต่เดิมนั้นประชากรจะอาศัยอยู่ในบริเวณใจกลางเมือง ซึ่งเป็นทั้งย่านที่พักอาศัย และธุรกิจการค้า ต่อมาเมื่อกรุงเทพมหานครมีการพัฒนาและมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งย่านที่พักอาศัย ธุรกิจการค้า การบริการต่าง ๆ ที่ขยายตัวขึ้นไปตามพื้นที่บริเวณชุมชนในกรุงเทพมหานคร ทำให้มีการเคลื่อนย้ายด้านประชากร โดยประชากรที่เคยอยู่ในใจกลางเมืองแต่เดิมได้ย้ายเข้าไปยังส่วนอื่นของเมืองด้วย การย้ายที่อยู่ของประชากรไปยังบริเวณอื่น ๆ รอบตัวเมืองกรุงเทพมหานครนี้ มีผลทำให้ย่านธุรกิจการค้าขยายตัวตามไปด้วย เช่น เดิมย่านธุรกิจที่สำคัญอยู่แถวเจริญกรุง และถนนเยาวราช เมื่อย่านที่พักอาศัยได้ขยายออกไปยังถนนเพชรบุรี สุขุมวิท หรือสะพานควาย ลาดพร้าว เป็นต้น ย่านธุรกิจการค้าก็ขยายไป เพื่อให้บริการแก่ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุหนึ่ง ให้พื้นที่เมืองกรุงเทพมหานครขยายขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2325 ระยะเวลาของการตั้งกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง มีพื้นที่เพียง 6 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น แต่ปัจจุบันพื้นที่ของกรุงเทพมหานครได้ขยายออกไปทั้งบริเวณที่เป็นชุมชนเมือง ชานเมือง และบริเวณที่ทำการเกษตรกรรมรวมทั้งสิ้น 1,568.737 ตารางกิโลเมตร ส่วนด้านประชากร พ.ศ. 2520 ประชากรที่อยู่ใน

กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 4,742,774 คน คิดเป็นร้อยละ 10.71 ของประชากร
ทั่วประเทศ¹ ความหนาแน่นของประชากรในกรุงเทพมหานคร เท่ากับ 3,023 คน
ต่อตารางกิโลเมตร ส่วนการขยายตัวของประชากรในช่วง พ.ศ. 2519 - 2520
อัตราการเพิ่มประชากรร้อยละ 4.33 ต่อปี ซึ่งการเพิ่มขึ้นนั้น นอกจากจะเพิ่มโดยเป็น
ผลจากการที่อัตราเกิดสูงกว่าอัตราการตายแล้ว ยังพบว่าเป็นผลจากการย้ายเข้าของ
ประชากรจากจังหวัดต่าง ๆ ด้วย ซึ่งใน พ.ศ. 2519 - 2520 การเพิ่มประชากร
ตามธรรมชาติในกรุงเทพมหานครมีเพียงร้อยละ 1.50 ส่วนการย้ายถิ่นนั้นใน พ.ศ. 2520
ได้มีประชากรย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2519 เป็นจำนวนร้อย
ละ 3.62 นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2520 นี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติได้นำการสำรวจการ
ย้ายถิ่นของประชากรในกรุงเทพมหานคร พบว่าผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครส่วน
ใหญ่ นั้น จะมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือภาคกลาง ส่วนผู้ที่ย้ายมาจาก
ภาคเหนือและภาคใต้ มีจำนวนน้อย และยังพบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของผู้ที่ย้ายถิ่นที่มามี
อาชีพทำการเกษตรก่อนที่จะย้ายเข้ามาในกรุงเทพมหานคร สำหรับสาเหตุการย้ายถิ่นของ
ประชากรจากภาคต่าง ๆ เข้ามายังกรุงเทพมหานครนั้น พบว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็น
ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น โดยส่วนใหญ่ต้องการเข้ามาเพื่อหางานทำ นอกจาก
นั้นย้ายเข้ามาโดยมีเหตุผลทางครอบครัว และเพื่อการศึกษาต่อ² ซึ่งเหตุผลดังกล่าวนี้
สอดคล้องกับการศึกษาของ Marian Richards Meinkoth ที่สำรวจเกี่ยวกับผู้ย้าย
ถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้ามากรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

¹ กรมการปกครอง, กองการทะเบียน, "จำนวนประชากร พ.ศ. 2520"
(กรุงเทพมหานคร : กองการทะเบียน กรมการปกครอง, 2521), หน้า 1.

² สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร
พ.ศ. 2520 กรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2521
หน้า 16.

เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่เป็นเหตุจูงใจให้ผู้คนมีการย้ายถิ่นเข้ามายังกรุงเทพมหานคร¹ สำหรับ Larry Sternstein ได้ศึกษาการเพิ่มและการเคลื่อนไหวของประชากรในกรุงเทพมหานครพบว่า จากประชากร 1.9 ล้านคน ในพระนคร - ชนบุรี พ.ศ. 2499 ประชากรมากกว่า 1.3 ล้านคน ได้อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนที่หนาแน่น ในพื้นที่เพียง 90 ตารางกิโลเมตร และต่อมาประชากรของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2503 ได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 2.3 ล้านคน ชุมชนได้ขยายพื้นที่ออกไปเป็น 130 ตารางกิโลเมตร ซึ่งการเติบโตและการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร เป็นไปในลักษณะที่ในขณะที่ผู้ที่ย้ายถิ่นจากจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาในกรุงเทพมหานครนั้น มีความต้องการที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น และในขณะเดียวกันผู้นั้นที่อยู่บริเวณใจกลางเมือง ซึ่งเป็นที่ที่มีความหนาแน่นสูง ได้มีการย้ายออกไปยังบริเวณรอบ ๆ นอกของกรุงเทพมหานคร และมีผู้ที่ย้ายถิ่นจากที่อื่นเข้ามาแทนที่ ดังนั้น จึงเกิดการสูญเสียประชากรของบริเวณชุมชนชั้นใน แต่เป็นการเพิ่มประชากรในบริเวณชุมชนชั้นนอก² จากการพิจารณาอัตราการเพิ่มของประชากรในเขตต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร ระหว่าง

¹ มาเรียน อาร์ ไม่นคอต, รายงานผลการวิจัย เรื่อง การอพยพของประชากรในประเทศไทย จัดแปลโดย คณะกรรมการวิชาการสาขาสังคมวิทยา จาก Economic and Business Bulletin ฉบับเดือน พฤษภาคม 2505 (พระนคร : สำนักงานสภาพัฒนาการแห่งชาติ, 2506) หน้า 11.

² Larry Sternstein, Greater Bangkok Metropolitan Area : Population Growth and Movement 1956 - 1960, Research Report No.3 (Bangkok : Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1971), PP. 5 - 7, 9 - 13.

พ.ศ. 2516 - 2520 ก็จะพบว่า บริเวณใจกลางเมืองของกรุงเทพมหานคร เขต สัมพันธวงศ์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และเขตพระนคร อัตราการเพิ่มประชากรจะลดลงในขณะเดียวกันในชุมชนชั้นนอก คือ เขตบางขุนเทียน เขตบางกะปิ และเขต บางเขน เป็นบริเวณที่มีอัตราการเพิ่มประชากรสูงสุด ในจำนวนทั้งหมด 24 เขต ด้วย เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า การย้ายถิ่นมีส่วนช่วยให้ชุมชนต่าง ๆ เติบโตและขยายตัวขึ้นโดย ตรงอีกทั้งบริเวณที่เป็นชุมชนหนาแน่นแล้ว ยิ่งดึงดูดผู้ย้ายถิ่นจากชนบทให้เข้ามาอยู่ด้วย¹

เมื่อในกรุงเทพมหานครมีประชากรเข้ามาอยู่อย่างมากมายเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการประกอบอาชีพและการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ปัญหาการจราจร ปัญหาการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยไม่เป็นระเบียบของเมือง ปัญหาการจัดสรรที่ดินแถบชานเมือง ซึ่งส่วนมากเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องตามหลักการวางผังที่ดี เป็นต้น ซึ่งถ้าปล่อยให้กรุงเทพมหานครมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยผลจากการคาดประมาณจำนวนประชากรในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 จะมีประชากรถึง 6,291,000 คน จะมีอัตราการเพิ่มร้อยละ 4.1 ต่อปี² จะทำให้กรุงเทพมหานครประสบกับปัญหาเหล่านี้ยิ่งยากลำบากยิ่งขึ้น ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จจะลุกลงไปได้อย่างดี ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายที่จะลด

¹ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, หน่วยวิจัย, การเติบโตของเขตชุมชนในภาคกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 110.

² คณะทำงานการคาดประมาณจำนวนประชากร, การคาดประมาณจำนวนประชากรของประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.), หน้า 57 - 58.

อัตรากาารเพิ่มประชากรทั้งในด้านกาารเพิ่มโดยธรรมชาติและการควบคุมการอพยพเข้าของประชากรที่เพิ่มขึ้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4¹ และมีการกำหนดนโยบายและเป้าหมายของผังนครหลวงปี พ.ศ. 2543 ไว้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย² คือ ลดอัตรากาารย้ายถิ่นของคนต่างจังหวัดเข้ามาในกรุงเทพมหานคร อันจะเป็นการลดกาารเพิ่มของประชากรในกรุงเทพมหานครให้เพิ่มขึ้นในอัตราน้อยลง โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนาความเจริญในภูมิภาค นั่นคือ การสร้างเมืองหลักตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ อีกทั้งสร้างเมืองบริวารรอบกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นศูนย์กลางของความเจริญด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ในผังนครหลวง พ.ศ. 2543 ยังกำหนดแนวทางการพัฒนา คือ กำหนดเป้าหมายของประชากรสำหรับผังนครหลวง 2543 ไว้ 7.5 ล้านคน (รวมกรุงเทพมหานคร นนทบุรี และสมุทรปราการ) เพื่อการประหยัดในการพัฒนาสาธารณูปโภค และสาธารณูปการด้านต่าง ๆ มีการจัดทำแผนกาารที่ไ้ที่ดินและการปรับปรุงสภาวะสิ่งแวดล้อม โดยมีมาตรการกระจายแห่งที่ตั้งอุตสาหกรรมออกไปจากเขตนครหลวง วางโครงการพัฒนาชุมชนภายใน ชุมชนชานเมือง และรอบนอกกรุงเทพมหานคร ในลักษณะกาารพัฒนาเมืองใหม่ศูนย์กลางหลายศูนย์ (Poly Centric Development) ให้แต่ละศูนย์กลางมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมของ

¹ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สี่ พ.ศ. 2520 - 2524 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวันนา, 2520), หน้า 114, 122.

² กระทรวงมหาดไทย, สำนักผังเมือง, ผังนครหลวง 2543 (กรุงเทพมหานคร : สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, 2521), หน้า 2, 7 - 10.

ตนเอง รวมถึงบริการขั้นพื้นฐานและสาธารณูปการที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วย มีการจัดทำแผนการคมนาคมขนส่งและระบบถนนต่าง ๆ ภายในเมือง แกนสาธารณูปการและสาธารณูปโภค เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าจากแนวทางการพัฒนาในฝั่งนครหลวง พ.ศ. 2543 นี้ จะมีการส่งเสริมพัฒนาศูนย์กลางชุมชนเมือง และรอบนอกกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนบางเขน ลาดพร้าว คลองจั่น พระโขนง มีนบุรี ลาดกระบัง เป็นต้น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางรองลงมาจากศูนย์กลางเมือง (C.B.D.) และช่วยลดความคับคั่งแออัดในบริเวณตัวเมือง ซึ่งปัจจุบันสภาพชุมชนเมืองต่าง ๆ นี้ ได้เริ่มมีประชากรเข้าไปตั้งหลักแหล่งหาที่อยู่อาศัย ทำให้บริเวณย่านที่เคยเป็นบริเวณเกษตรกรรมเพาะปลูก มีประชากรอยู่เบาบาง เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง กลายเป็นย่านที่พักอาศัย ธุรกิจการค้าต่าง ๆ สภาพเหล่านี้ จึงควรมีการควบคุมเพื่อให้เป็นไปตามแผนพัฒนาที่ได้กำหนดไว้

จากชุมชนเมืองต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันชุมชนเขตลาดกระบังก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ค่อย ๆ มีความเจริญเติบโตขึ้นเป็นลำดับ และมีแนวโน้มที่จะเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่ง ประกอบกับโครงการนิคมอุตสาหกรรมของรัฐบาลจะจัดตั้งในเขตนี้ด้วย ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อชุมชน นั่นคือ จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการประกอบอาชีพของประชากร ๒. แรงงาน ๓. สิ่งแวดล้อม ๔. และวิถีความเป็นอยู่ ตลอดจนการติดต่อสื่อสารคมนาคม และอื่น ๆ ตามมาด้วย เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนา นครหลวงดังกล่าว จึงเห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะดำเนินการศึกษาวิจัยในด้านการเปลี่ยนแปลง ลักษณะชุมชนเขตลาดกระบังที่มีความเจริญเติบโตขึ้นและค่อย ๆ มีสภาพกลายเป็นเมือง (urban) ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการเป็นแนวทางการพัฒนาเมืองและชนบทต่อไป

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนที่เป็นผลจากการขยายตัวของเมืองนั้น กล่าวได้ว่าเกี่ยวข้องกับความเร็วเติบโตและลักษณะการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบว่า การขยายตัวเป็นชุมชนเมืองนั้น ไม่ได้จำกัดความหมายเพียงการเจริญเติบโตของเมือง (the growth of city) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในเมืองทั้งหมดต่อประชากรทั้งประเทศ หรืออัตราส่วนเพิ่มของประชากรเมือง ซึ่งเมืองอาจจะเจริญเติบโตได้โดยที่ไม่ได้เป็นชุมชนเมืองมากขึ้นเลยก็ได้

จากการที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการขยายตัวของเมืองในประเทศต่าง ๆ สามารถจำแนกได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการขยายตัวของเมือง คือ ปัจจัยทางด้านประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม

1. ปัจจัยทางด้านประชากร

ประชากรเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลทำให้เมืองมีการขยายตัวสูงขึ้น โดยเกิดจากการอพยพย้ายถิ่น ซึ่งการย้ายถิ่นนี้เป็นสาเหตุให้อัตราเพิ่มของประชากรในเมือง มีอัตราสูงขึ้นนอกเหนือไปจากอัตราการเกิดของประชากรในเมืองสูงกว่าอัตราการตายในประเทศสหรัฐอเมริกาสมัยก่อน การเจริญเติบโตและการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญ โดยเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าเมือง และการย้ายถิ่นของชาวต่างประเทศเข้ามาในสหรัฐอเมริกา เช่นในปี ค.ศ. 1920 ประชากรที่ย้ายจากชนบทเข้าสู่เมืองมีจำนวนมากกว่าครึ่งที่มุ่งเข้าสู่เมืองใหญ่ ๆ 4 เมืองของสหรัฐอเมริกา คือ นิวยอร์ก ลอสแอนเจลิส ชิคาโก และดีทรอยต์ ซึ่งการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกานี้ เป็นการย้ายถิ่นในลักษณะที่มีแบบแผนเป็นระบบกลไก

(mechanization) ของชานาในชนบท โดยต้องการมีโอกาสเข้าไปทำงานในสังคมเมืองที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ¹ เช่นเดียวกับในประเทศต่าง ๆ ที่มีการพัฒนาและเมืองมีการขยายตัวเติบโตขึ้น การย้ายถิ่นจะเป็นไปในลักษณะประชากรจากเมืองหนึ่งที่มีความเจริญยังไม่ถึงจะย้ายไปสู่อีกเมืองหนึ่งที่จะช่วยให้มีโอกาสในการทำงานทำ หรือเพื่อไปศึกษาหาความรู้

การเปรียบเทียบจำนวนประชากรที่อยู่ในเมืองและชนบทของประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อถึงนี้ ในปี ค.ศ. 1790 ประชากรจำนวน 95% ของประชากรทั้งประเทศอยู่ในชนบท ในปี ค.ศ. 1820 ประชากรจำนวน 80% ของประชากรทั้งประเทศอยู่ในชนบท และในปี ค.ศ. 1900 จำนวนลดลงมาเหลือเพียง 60% เท่านั้น ที่เป็นประชากรอยู่ในชนบท และต่อมาในปี ค.ศ. 1920 ประชากรในเมืองมีทั้งสิ้น 54.1 ล้านคน ในขณะที่ในชนบทมีเพียง 51.5 ล้านคน (ประมาณ 49%)

อย่างไรก็ตาม ประชากรในชนบทของสหรัฐอเมริกาเพิ่มจาก 3.7 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1790 เป็น 61.1 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1950 และในปี ค.ศ. 1960 ชาวอเมริกันมีเพียง 25% ของประชากรทั้งประเทศจะอยู่นอกศูนย์กลางเมือง ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนชนบท จนถึงปัจจุบันนี้น้อยกว่า 30% ของชาวอเมริกันจะอาศัยอยู่ในชนบท และน้อยกว่า $\frac{1}{4}$ ของ 54 ล้านคน เป็นผู้ที่อยู่ในชนบทที่มีที่ดิน ไร่ สวน เป็นของตนเองและประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Charles B. Nam, Population and society (Boston : Houghton Mifflin Company, 1968), P. 334.

นอกจากนั้น ระหว่างปี ค.ศ. 1920 ถึง 1940 ประชากรในเมืองหลวง ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เพิ่มขึ้น 38% ในขณะที่ชนบทเพิ่มเพียง 11% เท่านั้น¹ ซึ่งเป็น เพราะประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองมาก และอีกทั้งประชากรที่อยู่ในเมืองใหญ่ ๆ มีความคงที่ในขณะที่ประชากรที่อยู่รอบ ๆ เมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นเพราะเมืองมีการขยายตัวออกไปสู่ชุมชนชนานเมืองมากยิ่งขึ้น

เช่นเดียวกับชาวยุโรป ที่การย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองของชาวชนบทที่เกิดขึ้น ในสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น มีสาเหตุสองอย่างคือ เป็นการย้ายถิ่นจากคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมหนึ่งไปยังที่แห่งใหม่ เพราะในยุคนี้มีการใช้เครื่องจักรไอน้ำด้านหิน และเหล็กช่วยในการผลิต คนจึงจำต้องย้ายไปทำงานในที่แห่งใหม่ และสาเหตุอีกประการหนึ่งคือ พวกเกษตรกรจะย้ายถิ่นเข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ² โดยเฉพาะประเทศ อังกฤษในสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมจัดว่าเป็นประเทศแรกที่มีอัตราส่วนของประชากรในเมือง สูงกว่าประชากรในชนบท โดยในปี ค.ศ. 1801 ประเทศอังกฤษมีประชากรเมือง ประมาณ 10% ที่อาศัยอยู่ในเมืองซึ่งมีประชากรมาก 100,000 คนขึ้นไป ต่อมาอัตรา ส่วนของประชากรเมืองได้เพิ่มขึ้นโดยในปี ค.ศ. 1901 มีประชากรถึง 35% ที่อยู่ใน เมืองที่มีประชากรตั้งแต่ 100,000 คนขึ้นไป และอีก 58% อยู่ในเมืองที่มีประชากรตั้งแต่ 20,000 คนขึ้นไป และอีก 50 ปีต่อมา คือในปี ค.ศ. 1951 อัตราส่วนนี้ได้เพิ่ม

¹ Louis K. Loewenstein, Urban Studies : an Introductory Reader, 2d ed. (New York : Free press, 1977), PP. 32 - 33.

² T.G. McGee, "An Aspect of Urbanization in Southeast Asia: The Process of Cityward Migration", in The Urbanization Process in the Third World, Explorations in Search of a theory. (London : B.Bell and Sons, 1971), PP. 102 - 103.

ชนิดอีกคือ 38.4% จะอยู่ในเมืองที่มีประชากร 100,000 คนขึ้นไป และ 69.3% อยู่ในเมืองที่มีประชากร 20,000 คนขึ้นไป ¹

สำหรับประเทศกำลังพัฒนา เช่น ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะการเพิ่มประชากรในเมืองได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คือในปี ค.ศ. 1800 - 1850 ประชากรในเมืองใหญ่ ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น 25% ตรงกันข้ามกับในทวีปยุโรปและอเมริกาที่เพิ่มขึ้นถึง 184% และระหว่างปี ค.ศ. 1850 - 1900 ในขณะที่ประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น 60% ในยุโรปและอเมริกาประชากรเพิ่มขึ้นถึง 210% แต่ปัจจุบันประชากรในเมืองใหญ่ ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น 450% ในขณะที่ยุโรปและอเมริกาประชากรเพิ่มเพียง 160% ²

การเพิ่มของประชากรในเมืองใหญ่ ๆ ของประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เกิดจากการย้ายถิ่นแบบเดียวกัน โดยจะพบว่า เมืองต่าง ๆ เช่น มะนิลา จาร์กาทา กัวลาลัมเปอร์ จะมีชาวชนบทย้ายเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก มากกว่าที่จะย้ายเข้าไปยังเมืองเล็กขนาดรอง ๆ ลงไป ซึ่งทำให้ประชากรในเมืองใหญ่ ๆ เหล่านั้นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนในที่สุด เมื่อประชากรในเมืองมีมากขึ้นจะมีการย้ายถิ่นและขยับ

¹ Kingsley Davis, "The Origin and Growth of Urbanization in the World", in Population and Society (Boston : Moughton Mifflin Company 1968), P. 411.

² McGee, The Urbanization Process in the Third World,

ขยายจากที่เคยอยู่ในเมืองไปอยู่ยังชุมชนชานเมือง¹ เช่นเดียวกับในประเทศไทย การขยายตัวเมืองก็เกิดขึ้นจากการเพิ่มประชากรในเขตเมืองที่เกิดจากการเพิ่มตามธรรมชาติและจากการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง ซึ่งเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจะมีการย้ายถิ่นไปสู่ชานเมือง ตลอดจนมีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ที่อยู่อาศัย ขยายออกไปรอบนอก ทำให้มีการขยายขอบเขตของอาณาบริเวณที่เป็นเขตเมือง (boundary extension) ออกไป²

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจมีผลอย่างมากต่อการขยายตัวของเมือง โดยเห็นได้จากการขยายตัวเป็นชุมชนเมืองของประเทศในยุโรป เริ่มมีความสำคัญเมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในยุโรปเมื่อระหว่างศตวรรษที่ 19 ซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลาสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ โดยที่สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม และเมื่อมีการพัฒนาโดยการส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรมแล้ว ก็จะมีการขยายตัวทางระบบการคมนาคม การขนส่งแบบใหม่ ตลอดจนศูนย์การพาณิชย์ เพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนเมืองมีการขยายตัวยิ่งขึ้น และเป็นสิ่งจูงใจ

¹ Ibid., pp. 105 - 106.

² บุญเลิศ เลี้ยวประไพ, "การขยายตัวของเขตเมืองและการย้ายถิ่นที่อยู่", วารสารประชากรศึกษา 3 (กันยายน - ตุลาคม 2519) : 32.

ให้คนอพยพเข้ามาอยู่อาศัย โดยที่การอพยพของประชากรจากถิ่นหนึ่งไปยังอีกถิ่นหนึ่งนั้น เกิดจากความไม่สมดุลกันในทางเศรษฐกิจในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ นั่นก็คือ การมีความแตกต่างกันในเรื่องโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ¹ ซึ่งถ้าหากในทุกเขตของประเทศมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ มีความเจริญเท่าเทียมกัน ประชากรจะมีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมเหมือนกัน การย้ายถิ่นก็จะเกิดขึ้นน้อยมาก

I. Ishimizer ได้ศึกษาการขยายความเจริญเติบโตของเมืองในประเทศญี่ปุ่น² โดยเห็นพ้องกับการศึกษาวิจัยของ Shimezer ซึ่งวิเคราะห์ถึงแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเจริญของเมือง คือ ลักษณะพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองหลัก และการขยายชุมชนชานเมือง (suburbanization) ที่ได้มีการขยายออกไปนั้น จะพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของที่ดินและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในการทำการเกษตรของชาวนิปปุ่นแทนที่เคยทำบริเวณรอบ ๆ เมืองและชนบท ได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นเมืองใหญ่ ลักษณะของเมืองในประเทศญี่ปุ่นที่มีการขยายตัว จะมีหน้าที่ในด้านการลงทุนและจะมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม

¹ ปรีชา แสงสว่าง, "การเพิ่มประชากรกับการย้ายถิ่น การขยายตัวของเมืองและปัญหาสังคมอื่น ๆ", เทศบาลนครกรุงเทพ 6 (มิถุนายน 2509) : 3 - 5.

² Philip M. Hauser and Leo F. Schnore, The Study of Urbanization (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1965), PP. 321 - 326.

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ศูนย์กลางเมืองต่าง ๆ ในประเทศญี่ปุ่นถูกทำลายทำให้จำเป็นต้องเร่งการพัฒนาและมีการขยายตัวเมืองในเวลาที่รวดเร็วขึ้นในบริเวณพื้นที่ชานเมือง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรยากจน มีรายได้ต่ำเมื่อเทียบกับชาวญี่ปุ่นที่อยู่ในเมือง นอกจากนั้น การอยู่นอกเมืองการคมนาคมยังไม่สะดวกและห่างไกลจากที่ทำงาน จำต้องเดินทางเข้ามาทำงานในเมือง ต่อมาในปี ค.ศ. 1955 การขยายตัวเมืองก็เริ่มต้นขึ้นด้วยการสร้างที่พักอาศัยเพื่อสงเคราะห์ให้แก่ประชาชนที่มีรายได้ต่ำและปานกลางก่อน มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในบริเวณที่ว่างแถบชานเมือง ดังนั้น การประกอบอาชีพจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานด้านการเกษตรกรรมไปสู่การทำงานในอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แรงงานในการทำเกษตร

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ในบริเวณชนบทและเมือง ผลที่ตามมาก็คือ บริเวณที่คืนเริ่มเปลี่ยนสภาพจากที่ดินที่เคยใช้ทำการเกษตรมาเป็นบริเวณตลาด ร้านค้า และพบว่าเกือบ 70% ของผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านชานนาในประเทศญี่ปุ่นได้รับรายได้จากผลผลิตที่ไม่ใช่การเกษตร แต่เป็นการทำงานในร้านต่าง ๆ ในเมือง การประกอบกิจการค้าขายทั่วไป และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมใหม่ ๆ ของประชากรและขนาดของเมืองด้วย

เช่นเดียวกับในประเทศไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมุ่งเน้นในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแทนการมุ่งในด้าน การเพิ่มความสามารถทางการผลิตและรายได้ของเกษตรกร ตลอดจนที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้รับการส่งเสริมให้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรต้องการเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้นเพื่อหางานทำจนเกิดความแออัดขึ้นในเมือง¹ ดังนั้น คนที่มี

¹ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, "การย้ายถิ่นและการขยายความเป็นเมือง", ในหนังสืออุเทศประชากรศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โครงการประชากรศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2519), หน้า 674.

ฐานะปานกลางและค่อนข้างดีจึงมุ่งไปหาที่อยู่อาศัยแถบชานเมืองมากยิ่งขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะความแออัดในเมือง และควยเหตุนี้เองที่มีผลต่อระบบการเกษตร คือ ทำให้พวกเกษตรกรที่อยู่รอบนอกบริเวณชานเมืองต้องเคลื่อนย้ายหางเมืองออกไป และเปลี่ยนอาชีพจากการประกอบเกษตรกรรมไปประกอบอาชีพอย่างอื่น พื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรก็มีการเปลี่ยนแปลงและมีการซื้อขายไปเป็นย้ายที่พักอาศัย ทำการค้า ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ¹ นอกจากนั้นการที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองมักออกไปอยู่แถบชานเมืองมากขึ้นนั้น แต่ยังคงเดินทางเข้ามาทำงานในเมือง ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นนานเข้าเขตชานเมืองนี้ก็กลายเป็นเขตเมืองในที่สุด

3. ปัจจัยทางสังคม

อิทธิพลทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เมืองมีการเติบโตและขยายชุมชนออกไป นอกเหนือไปจากปัจจัยทางด้านประชากรและเศรษฐกิจ นั่นคือ การพัฒนาสภาพทางกายภาพและชุมชนเมืองนั้น ๆ ให้เจริญรุดหน้าขึ้น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นจากการขยายยานที่พักอาศัย โดยเฉพาะในตัวเมืองใหญ่ ๆ จะมีการพัฒนาทางศาสนารูปโถกและสาธารณูปการ ตลอดจนการบริการทางด้านการขนส่ง การคมนาคมที่สะดวกสบาย ทำให้เมืองมีความเจริญขึ้น นอกจากนั้นก็ยังมีการขยายตัว

¹ กรมแรงงาน, การศึกษาข้อเท็จจริงเรื่องการอพยพของพลเมืองในประเทศไทย, เอกสารทางวิชาการหมายเลข 7, (พระนคร : กรมแรงงาน, 2508), หน้า 16.

เมืองทางคานกายภาพอีกด้วย¹ เช่น ในเมืองกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ในปี ค.ศ. 1947 - 1957 มีการขยายขนาดพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้นจากเดิม 18 ตารางไมล์ เป็น 30 ตารางไมล์ ซึ่งได้ผนวกรวมพื้นที่ชานเมืองที่มีประชากรไปอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับเมืองจาร์กาตา นครหลวงของอินโดนีเซีย² เรียกว่าเป็นการขยายขอบเขตเมืองออกไปสู่ชานเมือง ซึ่ง Pryor ได้อธิบายถึงปัจจัยทางด้านนี้ คือ ความสะดวกและการปรับปรุงคานการคมนาคม ทำให้การเดินทางในชุมชนสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งถ้าบริเวณใดที่มีความสะดวกรวดเร็วในการเคลื่อนไหวพื้นที่นั้นก็มีความเจริญเกิดขึ้นได้ง่าย นอกจากนั้น การแพร่หลายของการค้าและอุตสาหกรรมที่เติบโตและขยายตัวไปตามความเจริญของเมือง ทำให้ชุมชนเมืองนั้นจะขยายตัวซึ่งเป็นผลอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลต่าง ๆ เริ่มขยายที่พักอาศัยไปอยู่ในแหล่งต่าง ๆ ตามความเจริญของสิ่งเหล่านั้น³

จากปัจจัยทั้งสามอย่างนี้เองที่มีความเกี่ยวข้องของสัมพันธ์กันอย่างมาก คือ เมื่อเมืองมีการพัฒนาทางคานเศรษฐกิจ สังคม และระบบอุตสาหกรรมจนเมืองมีความเจริญเติบโตทำให้ประชากรอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น อัตราการเพิ่มของประชากรในเมืองสูงและสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้ชุมชนเมืองมีการขยายตัวขึ้น

003434

¹ T.G. McGee, "Beach - heads and Enclaves : The Urban Debate and the Urbanization Process in South - East Asia since 1945", in Changing South - East Asian Cities : Readings on Urbanization (Singapore: Oxford University Press), P. 62.

² McGee, The Urbanization Process in the Third World, P.99.

³ Noel P.Gist and L.A. Halbert, Urban Society, 3d ed. (New York : Thomas Y: Crowell, 1954), PP. 126 - 127.

แนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนเขตลาดกระบัง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาจากลักษณะสังคมชนบทค่อย ๆ เป็นสังคมเมือง จึงกำหนดใช้แนวความคิดเรื่องการขยายตัวของชุมชนเมือง (Urbanization) คติแบบเมืองแบบอย่างชีวิตชาวเมือง (Urbanism) และลักษณะของชานเมือง (Suburb) ซึ่งจากแนวความคิดของ Paul Meadows ¹ Nels Anderson ² และ Kingsley Davis ³ ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องชุมชนเมือง โครงสร้างสังคมเมือง และชีวิตชาวเมืองสรุปได้ดังนี้ -

การขยายตัวของชุมชนเมือง (Urbanization)

การพิจารณาความหมายของการขยายตัวของชุมชนเมืองนั้น ในทางสถิติกล่าวไว้ว่า เป็นการพิจารณาจำนวนประชากรจำนวนหนึ่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่หนึ่ง ๆ ว่าประชากรในพื้นที่นั้นได้มีอัตราการเพิ่มกว่าเดิมหรือไม่ ตลอดจนการพิจารณาลักษณะเขตเมืองและชนบท

¹ Paul Meadows, Urbanism, Urbanization, and Change: Comparative Perspectives, 2d ed. (Reading, Mass : Addison - Wesley Pub., 1976), P. 2

² Nels Anderson, The Industrial Urban Community : Historical and Comparative Perspectives (New York : Appleton - Century Crofts, 1976), P. 6.

³ Kingsley Davis, Human Society (New York : The Macmillan Company, 1964), PP. 329 - 336.

ประกอบกันไปด้วย สำหรับความหมายอื่น ๆ มีดังต่อไปนี้.-

1. การกระจาย (Diffused) ของค่านิยมสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท ซึ่งรวมถึงชนบทชนบทนิยมประเพณี วิธีการดำรงชีวิตของชาวเมือง
2. กระบวนการของการรวมตัวอยู่อย่างหนาแน่นของประชากร ซึ่งในอัตราส่วนของประชากรเมืองต่อประชากรทั้งหมดได้เพิ่มขึ้น
3. การขยายพื้นที่จากเมืองไปสู่ชนบทและในขณะเดียวกันพื้นที่ชนบทก็ขยายเป็นเมืองด้วย
4. บริเวณชุมชนนั้นต้องเป็นศูนย์กลางทั้งทางด้านการปกครองและการบริการต่าง ๆ ของชุมชนเมืองนั้นด้วย

จากคำนิยามดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่าการขยายตัวของชุมชนเมืองเป็นการกระจายค่านิยมและขยายพื้นที่ของเมืองไปสู่ชนบท ตลอดจนเป็นลักษณะสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง หรือการที่ประชากรมารวมกันอย่างหนาแน่น โดยมีวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและอัตราของประชากรในเมืองต่อประชากรทั้งหมดได้เพิ่มขึ้น

สำหรับศาสตราจารย์ ประเสริฐ แยมกลิ่น^๑ ได้อธิบายถึงการขยายตัวของเมือง^๑ ว่าการขยายตัวของเมืองเป็นกระบวนการสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีผลสะท้อนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การศึกษา

^๑ ประเสริฐ แยมกลิ่น^๑, "การวิจัยเกี่ยวกับการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมในประเทศ" ในเอกสารประกอบการบรรยาย การรวมกลุ่มเพื่อศึกษาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518) หน้า 140.

บทบาทของเมืองในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่นำไปสู่ความเจริญสมัยใหม่

แบบอย่างชีวิตชาวเมือง (Urbanism)

แบบอย่างชีวิตชาวเมืองจะมีควบคู่ไปกับการขยายตัวของเมือง Paul Meadow¹ ได้วิเคราะห์และให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิตชาวเมืองว่าเป็นเรื่องของปรากฏการณ์ของวัฒนธรรม ซึ่งมีรูปแบบดังนี้.-

1. การประกอบอาชีพและการทำงานของบุคคลที่อยู่ในสังคมเมือง จะไม่ได้ทำการเกษตรกรรม แต่มีอาชีพอื่น ๆ เช่น การผลิตสินค้าและการบริการ เป็นต้น
2. ระบบเศรษฐกิจ มีลักษณะเป็นระบบตลาด
3. ในสังคมเมือง มีการพัฒนาความก้าวหน้าของการเรียนรู้และศิลปวิทยาการต่าง ๆ

Nels Anderson² ได้ให้ความคิดเห็นในเรื่องชีวิตชาวเมือง ดังนี้คือ.-

1. การแบ่งแรงงาน ในเมืองการพิจารณาจะใช้ความชำนาญเฉพาะอย่างมากกว่างานในชนบท และการประกอบอาชีพที่มีจำนวนมากหลายอาชีพซึ่งเป็นผลจากการ

¹ Meadows, Urbanism, Urbanization, and Change : Comparative Perspectives, P. 2.

² Anderson, The industrial urban community : historical and comparative perspectives, PP. 8 - 9.

แข่งขันทางเศรษฐกิจและการประดิษฐ์คิดค้นที่เกิดขึ้นในเมือง

2. สังคมเมืองมีการเกี่ยวข้องกับเครื่องจักร ซึ่งเป็นผลจากการยอมรับของใหม่ในเมืองและการใช้เทคนิควิทยาเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้า
3. เรื่องสถานภาพ ชนชั้นทางสังคม ชาวเมืองจะมีสัญลักษณ์ในด้านสถานภาพทาง สังคมซึ่งมาจาก การอาชีพ การแต่งกาย ส่วนที่อยู่อาศัย การศึกษา ซึ่งชาวชนบทมักไม่ยึดถือในเรื่องเหล่านี้
4. ประชากรที่อยู่ในเมืองมีความสัมพันธ์ไม่รู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกันเหมือนกับเป็นคนแปลกหน้าซึ่งกันและกัน มีการติดต่อกันแบบชั่วคราว ไม่เหมือนกับประชากรที่อยู่ในชนบท ซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน
5. ชาวเมืองพร้อมที่จะยอมรับของใหม่และการเปลี่ยนแปลงหรืออคติหมายในการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนมีการริเริ่มที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลง
6. ในสังคมเมือง เงินเป็นเครื่องช่วยกำหนดค่านิยม มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จากระบบเศรษฐกิจแบบครอบครัว เป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตรา

สำหรับ Kingsley Davis ¹ ได้อธิบายชีวิตชาวเมืองดังเช่น Paul Meadows และ Nels Anderson ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดอื่น ๆ อีก คือ.-

¹ Davis, Human Society, PP. 329 - 336.

1. ในสังคมเมืองสมาชิกของสังคม สามารถแสดงออกในพฤติกรรมที่ออก
ก้นต่อระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่ต่างออกไป แสดงให้เห็นว่าสมาชิกของสังคมมีความ
คิดที่กว้างขวางยอมรับสิทธิของผู้อื่น ที่มีพฤติกรรมและความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้

2. ในสังคมเมืองจะมีกฎหมาย บทบัญญัติขององค์การต่าง ๆ คอบควบคุม
ความประพฤติและการกระทำของสมาชิกในสังคม

3. การเลื่อนชั้นทางสังคม ในสังคมเมืองจะมีทั้งการแข่งขันและการแบ่ง
แรงงาน จึงยึดหลักสถานภาพทางความสามารถของแต่ละบุคคลในการทำงาน เมื่อสมาชิก
ในสังคมทำงานก็จักจะมีความก้าวหน้าในการทำงานและตำแหน่งหน้าที่ โดยมีการเลื่อนชั้นเลื่อน
ตำแหน่ง หรืออาจเลื่อนชั้นในทางลบได้เพราะไม่มีความสามารถในการทำงาน

เนื่องจากการเลื่อนชั้นทางสังคมอันเป็นแรงคั้นให้มาจากบุคคลต้องยอมรับใน
ความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ และมีการวางแผนชีวิตด้วยตนเอง อันเป็นลักษณะบท
บาทที่ทำให้ทุกคนต้องพึ่งตนเอง การทำงานเป็นไปเพื่อตนเองหรือครอบครัวของตนเอง

ชานเมือง (Suburb)

คำจำกัดความของคำว่า "ชานเมือง" สามารถพิจารณาได้จาก ความ
หนาแน่นของประชากร โดยประชากรที่อยู่ในชานเมืองจะมีความหนาแน่นน้อยกว่าประชากร
ที่อยู่ในบริเวณใจกลางเมือง อีกทั้งชุมชนชานเมืองจะมีระยะทางห่างจากศูนย์กลางเมือง
มาก โดยจะอยู่ไกลจากย่านศูนย์กลางธุรกิจการค้าในชุมชนเมือง จากสถานที่พักผ่อนหย่อน
ใจและสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่จะให้บริการโดยตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลาง
เมือง¹ นอกจากนั้น เพื่อให้การติดต่อระหว่างชานเมืองเป็นไปด้วยความสะดวก รัฐควร

¹ Harlan Paul Douglass, The Suburban Trend (New York :
Johnson Reprint corporation, 1970), P. 8.

ให้บริการด้านสาธารณูปการ การคมนาคมขนส่ง แก่ชุมชนชานเมืองเป็นอย่างดีด้วย

ในกรุงเทพมหานคร บริเวณชานเมืองเป็นย่านที่พักอาศัยที่สะดวกสบายกว่า ย่านที่พักอาศัยในเมือง โดยมีความแออัดน้อยกว่าในเมือง และโดยเหตุที่การคมนาคมติดต่อระหว่างในบริเวณตัวเมืองกับชานเมืองสะดวก ทำให้ผู้นิยมอพยพไปอยู่บริเวณชานเมืองมากขึ้น เช่น เค็มบริเวณชุมชนในเขตบางเขน และเขตบางกะปิ คือ บริเวณลาดพร้าว หัวหมาก คลองจั่น เรียกว่าเป็นชุมชนชานเมือง แต่ต่อมาเมื่อความเจริญแผ่ขยายออกไปมากขึ้น มีผู้คนได้เข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในบริเวณนี้หนาแน่นขึ้น ทำให้กลายเป็นชุมชนชั้นกลาง และเมื่อเมืองมีการขยายตัวมากขึ้นเช่นนี้ บริเวณชุมชนชานเมือง ก็ขยายออกไปด้วย ปัจจุบันคือ บริเวณมีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง หนองแขม บางขุนเทียน และคลองจั่น ซึ่งชุมชนชานเมือง หรือชุมชนชั้นนอกของกรุงเทพมหานครนี้ มีระยะทางห่างจากศูนย์กลางในรัศมีระหว่าง 15 - 43 กิโลเมตร ความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 491 คนต่อตารางกิโลเมตร ในขณะที่ชุมชนชั้นในบริเวณใจกลางเมืองมีความหนาแน่นประมาณ 24,091 คนต่อตารางกิโลเมตร

จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของชุมชนไปยังชานเมืองจนมีความเจริญขึ้นและมีลักษณะเป็นสังคมเมืองนั้น ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทั้งจากลักษณะพื้นที่ นิเวศวิทยา การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนความรู้ทางวิชาการแผนใหม่

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องของ

การศึกษาวิจัยเรื่องการเจริญเติบโต และการขยายชุมชนไปสู่ชานเมืองในกรุงเทพมหานคร ได้มีผู้สนใจทำการศึกษา ดังต่อไปนี้.-

หน่วยวิจัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเติบโตของเขตชุมชนในภาคกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษากระบวนการเติบโตของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากรประมาณ 4 ล้านคน แต่ไม่มีการวางแผนและควบคุมการใช้ที่ดินอย่างเป็นทางการ ในการศึกษาได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของระหว่างปัญหาคานต่าง ๆ ของการเติบโตในเขตชุมชนเมือง เช่น คานกายภาพ ประชากร สังคม เศรษฐกิจและการเมืองรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชนบทด้วย นอกจากนี้การวิจัยได้ทำการสำรวจลักษณะของโครงสร้างทางสังคมและทางประชากรของกรุงเทพมหานคร เพื่อทำการวิเคราะห์และเข้าใจลักษณะของการเติบโตของเขตชุมชนและการพัฒนาผลทางสังคมที่เกิดจากการเติบโตของเขตชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประชากร¹

ผลการศึกษาพบว่า เหตุที่กรุงเทพมหานครมีการเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว เป็นผลจากนโยบายรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญและทันสมัย โดยการพัฒนาคูตาสาหกรรมและให้กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้ กรุงเทพมหานคร จึงเป็นศูนย์กลางสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ นอกจากนี้ในกรุงเทพมหานครมีจุดศูนย์กลางหลายแห่ง เมื่อขนาดของตัวเมืองได้ขยายตัวออก ประชากรที่เคยอยู่ในใจกลางเมืองแต่เดิม มีการเคลื่อนย้ายเข้าไปสู่ส่วนอื่นของเมือง ซึ่งเป็นลักษณะการเติบโตของย่านธุรกิจของเมืองด้วย และยังมีการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมชานเมืองในบริเวณชุมชนชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร แต่เนื่องจากการไม่มีแผนแม่บทและโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ของเขตเมือง ทำให้มีแหล่งเสื่อมโทรมอยู่ทั่วไปในกรุงเทพมหานคร

¹ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, หน่วยวิจัย, การเติบโตของเขตชุมชนในภาคกรุงเทพมหานคร, หน้า 2.

ในลักษณะสภาพทางกายภาพของกรุงเทพมหานครโดยทั่วไปไม่ส่งเสริมการเติบโตของเมืองโดยขอเท็จจริง ลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มที่จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่กรุงเทพมหานครที่ยังเติบโตได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะปัจจัยอื่น ๆ มีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของเมือง นั่นคือ ท่าเลที่ตั้ง ศูนย์กลางของการขนส่ง และศูนย์กลางของการบริการ ด้านท่าเลที่ตั้งกรุงเทพมหานคร อยู่ห่างจากทะเลเพียง 20 ไมล์ จึงได้เปรียบด้านเศรษฐกิจและกายภาพ โดยมีการติดต่อกับเส้นทางคมนาคมของโลก และเป็นศูนย์กลางสายการบินต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ ความศูนย์กลางของการขนส่ง กรุงเทพมหานครมีเส้นทางคมนาคมสำคัญไปยังส่วนอื่น ๆ ของประเทศ คือ ถนนหลวงสายต่าง ๆ เส้นทางรถไฟ เส้นทางเดินอากาศ มีศูนย์กลางการบริการทางโทรศัพท์ทั้งภายใน และภายนอกประเทศ มีสถานีสื่อสารดาวเทียม ด้านศูนย์กลางของการบริการกรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของรัฐบาล โดยมีนโยบายและคำสั่งในการบริการ การปกครอง ออกไปจากกรุงเทพมหานคร การบริการทางการแพทย์ การศึกษา สิ่งเหล่านี้มีศูนย์กลางในกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น

ลักษณะทางประชากร กรุงเทพมหานครมีประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกปี ลักษณะการเติบโตของกรุงเทพมหานคร เป็นไปในลักษณะของชุมชนที่มีประชากรอยู่หนาแน่นน้อยที่อยู่รอบเขตชุมชนที่หนาแน่น โดยมีประชากรเพิ่มขึ้น ในขณะที่ชุมชนที่อยู่รอบในซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น โดยมีประชากรย้ายออก จึงดูราวกับว่าประชากรในชุมชนที่หนาแน่นของกรุงเทพมหานครกำลังย้ายไปเข้าสู่ชานเมืองและจังหวัดใกล้เคียง ที่ติดต่อกับกรุงเทพมหานคร คือสมุทรปราการ นนทบุรี และปทุมธานี โดยบริเวณดังกล่าวนี้ ได้รับการหลั่งไหลของประชากรไว้ อันเป็นกระบวนการเติบโตของกรุงเทพมหานคร ในขณะที่เดียวกันประชากรจากจังหวัดอื่น ๆ โดยย้ายเข้ามายังกรุงเทพมหานคร จึงเป็นการย้ายเข้าสู่บริเวณชุมชนที่มีความหนาแน่นสูง ในศูนย์กลางเมืองแทนคนที่ย้ายถิ่นออกไปอยู่รอบนอกเมือง

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ ในกรุงเทพมหานครมีการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลจากการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ในกรุงเทพมหานคร อีกทั้งราคาที่ดินในกรุงเทพมหานครมีราคาสูงมาก เอกชนจึงมีส่วนร่วมได้น้อยในโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจำนวนมากที่ต้องการที่อยู่อาศัย ประกอบกับรัฐบาลไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ให้พอเพียงได้ในขณะที่ราคาที่ดินสูงขึ้นทุกขณะ ด้านการศึกษา มีการรวมอำนาจการบริหารการศึกษาและอำนาจในการบริหารราชการมาไว้ในกรุงเทพมหานครอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายของโอกาสทางการศึกษา ลักษณะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจึงช่วยให้ผู้ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นผู้ได้รับประโยชน์ทางการศึกษา และในด้านเศรษฐกิจก็เน้นหนักในการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นสำคัญ

สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเติบโตของกรุงเทพมหานคร คือปัญหาทางสังคมและกายภาพ ปัญหาที่สำคัญที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ คือปัญหาการว่างงานในเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ที่อยู่นอกเมืองด้วย เช่น การย้ายถิ่นจากชนบทมาสู่เมืองได้เพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากความแตกต่างทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม ระหว่างชุมชนในเมืองกับชนบท ดังนั้น การพัฒนาชนบทจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะแก้ปัญหาในเมือง โดยคณะผู้ทำการศึกษาวิจัย ได้เสนอแนะถึงการพัฒนาชนบท คือให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ชนบทเป็นศูนย์กลางแทนที่กรุงเทพมหานครในปัจจุบันนี้ ซึ่งการส่งเสริมอุตสาหกรรมในชนบทจะช่วยให้มีการสร้างโอกาสในการทำงาน ก่อให้เกิดรายได้และทำให้การกระจายรายได้เป็นไปโดยเสมอภาค ควรให้บริการที่จำเป็น และมีความสำคัญในชนบทเพิ่มขึ้นด้วย คือ บ้านที่อยู่อาศัย การสาธารณสุข การศึกษา การบริการขนส่งสาธารณะ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการกระจายความเจริญให้แก่เมืองต่าง ๆ ในประเทศ นอกเหนือไปจากความเจริญเติบโตเฉพาะในกรุงเทพมหานคร

ดร. ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเพิ่มประชากรและการขยายตัวของเมืองในเขตนครหลวง กรุงเทพฯ - ชนบุรี พบว่า เขตที่ประชากรในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลจากการย้ายถิ่น และการเพิ่มโดยธรรมชาติ¹ ในการย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครนั้น มีมูลเหตุมาจากปัจจัยทางสังคม คือ การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดคนรุ่นหนุ่มสาวเป็นจำนวนมาก ให้ย้ายจากภูมิลำเนาเดิมเข้ามาในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาต่อในชั้นสูงขึ้น โดยมีความเชื่อว่า มาตรฐานการศึกษาในกรุงเทพมหานครดีกว่าที่อื่น ๆ นอกจากนั้นผู้ที่เรียนสำเร็จในชั้นสูงแล้วมักไม่ยอมกลับภูมิลำเนาเดิม แต่จะหางานทำในกรุงเทพมหานคร เพราะได้รับความสะดวก และมีรายได้ดี ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชนบทย้ายถิ่นเข้ามายังกรุงเทพมหานคร คือ การเข้ามาหางานทำ ต้องการเปลี่ยนอาชีพ ประกอบกับในกรุงเทพมหานครมีลักษณะเป็นสังคมอุตสาหกรรมมีการขยายโรงงานเพิ่มขึ้นทุกปี มีธุรกิจต่าง ๆ เกี่ยวกับอุตสาหกรรมมากที่สุด อีกทั้งในชนบทมักประสบกับภาวะต่าง ๆ เช่น ที่ดินไม่พอเพียง ที่จะทำการเพาะปลูกในครอบครัว หรือที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตไม่พอเพียงภาวะดิน ฟ้าอากาศไม่ดี ฝนแล้ง น้ำท่วม หรือได้รับภัยจากโจรผู้ร้าย ทำให้ต้องย้ายเข้ามาทำงานทำตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลักษณะการขยายตัวเพิ่มขึ้นของอุตสาหกรรม ส่วนการเพิ่มประชากรโดยธรรมชาติ เนื่องจากจำนวนผู้ตายน้อยลง แต่มีผู้รอดจากการเกิดเพิ่มขึ้น เพราะความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์

¹ ไพบูลย์ ช่างเรียน, การเพิ่มประชากรและการขยายตัวของเมืองในเขตนครหลวง กรุงเทพฯ - ชนบุรี (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515), หน้า 43 - 49.

เมื่อมีประชากรย้ายจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานครเป็นจำนวนมากทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลต่อกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองที่เจริญเติบโตเร็ว และเป็นศูนย์รวมความเจริญทุกด้าน ประกอบกับในสังคมเมืองได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจแบบเมือง และเป็นสังคมนิยมอุตสาหกรรมที่ดินที่เคยเป็นที่เพาะปลูก กลายเป็นย่านอุตสาหกรรม ย่านธุรกิจการค้า ประชากรที่เคยอยู่ในบริเวณเหล่านี้มีการอพยพไปหาที่อยู่ใหม่นอกเมือง จึงทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองขึ้น ซึ่งจากการศึกษาสภาพของการขยายตัวของชานเมืองในย่านพระโขนง ลำโพง รางสิต นนทบุรี และบางแค พบว่า การที่มีการขยายตัวจากชุมชนเมืองไปสู่ชานเมืองนั้น มีสาเหตุสำคัญ คือ.-

1. การคมนาคม จากการที่รัฐบาลได้มีการสร้างทางหลวงสายสำคัญต่าง ๆ เช่น สุขุมวิท บางนา - ตราด กรุงเทพ - สระบุรี ทาพระ - นครปฐม ขึ้นทำให้การคมนาคมติดต่อระหว่างชานเมืองกับตัวเมือง เกิดความสะดวกรวดเร็วแก่ชานเมือง และมียุคที่ย้ายเข้าไปอยู่ในบริเวณถนนสายต่าง ๆ ดังกล่าว จึงทำให้ผู้คนนิยมไปอยู่ชานเมืองมากขึ้น
2. ที่อยู่อาศัย การที่ประชากรไปหาที่อยู่อาศัยแถบชานเมือง เป็นเพราะสามารถมีบริเวณกว้างขวางถูกสุขลักษณะ และราคาไม่แพงมากนักเหมือนที่ดินในใจกลางเมืองที่มีราคาแพง มีความแออัด และยังประสบกับปัญหาต่าง ๆ อีกมาก คือ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น
3. ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีขึ้นในแถบชานเมืองและต้องการคนงานเข้าทำงานในโรงงานนั้น ๆ จึงเกิดแหล่งที่อยู่อาศัยใกล้ ๆ กับเขตอุตสาหกรรมเพื่อความสะดวกในด้านการทำงาน

4. การลงทุนจัดสรรที่ดิน เมื่อบริเวณรอบ ๆ กรุงเทพมหานครที่เดิมเป็นพื้นที่นา ต่อมาถนนตัดผ่าน การคมนาคมสะดวก จึงมีการจัดสรรที่ดินและให้บริการความสะดวกในด้านต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน เป็นการจูงใจให้ประชาชนเข้าไปอยู่ในชุมชนชานเมืองมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ บริเวณชานเมืองของกรุงเทพมหานคร จึงเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ดร. บุญทัน ดอกไธสง ได้ศึกษาเรื่องกรุงเทพมหานครกับการเจริญเติบโตที่ผิดปกติ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปัญหาเมือง และความเข้าใจสภาพของกรุงเทพมหานคร เมื่อมีการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยตั้งปัญหาในการศึกษาวิเคราะห์การเติบโตที่ผิดปกติของกรุงเทพมหานคร คือ ปัญหาการบริหารกรุงเทพมหานคร ปัญหาการใช้ที่ดินในบริเวณกรุงเทพมหานคร ปัญหาการเพิ่มประชากร และปัญหาการคมนาคมและการขนส่ง ซึ่งปัญหาทั้งสี่ประการนี้ ได้มีส่วนช่วยให้เกิดความเจริญเติบโตที่ผิดปกติทั้งการขยายตัวเมืองและประชากร¹ เมื่อการขยายเมืองและประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ขบวนการพัฒนาต่าง ๆ จึงมักอยู่เมืองนี้ และเมืองกรุงเทพมหานครจึงก้าวหน้าไปอย่างยถากรรม ขาดการควบคุมจำกัดเขตปลูกสร้างอาคาร ย่านกลางเมืองมีอาคารหลายชนิดเข้าไปตั้งอยู่ เช่น คลังเก็บสินค้า โรงงาน ตลาด สนามกีฬา โรงเรียน ที่พักอาศัย เป็นต้น เป็นเหตุให้เพิ่มความแออัด การแก้ไขต้องวางโครงการพัฒนาชาติ โครงการขยาย ความเจริญออกไปสู่ภูมิภาคทั้งการอุตสาหกรรมและอื่น ๆ อันเป็นการช่วยส่งเสริมลดอัตราการย้ายเข้า

¹ บุญทัน ดอกไธสง, กรุงเทพมหานครกับการเจริญเติบโตที่ผิดปกติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, 2520), หน้า 2.

ของประชากรในกรุงเทพมหานครน้อยลง เพราะช่วยให้ประชากรในชนบทมีงานทำเพิ่มขึ้น

ปัญหาต่าง ๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดความเจริญเติบโตที่ผิดปกติของกรุงเทพมหานคร คือ.-

1. ปัญหาการบริหารงานกรุงเทพมหานคร เกิดจากมีความขัดแย้งไม่เป็นอิสระทั้งส่วนตัวบุคคล หน่วยงานและกฎหมาย ที่มีลักษณะแทรกซ้อนซึ่งกันและกัน และมีอิทธิพลในทางพฤติกรรมแห่งการปฏิบัติในการบริหารงาน จึงทำให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ไม่ได้ผลดี และเกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง

2. ปัญหาการใช้ที่ดินในบริเวณกรุงเทพมหานคร ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อโครงสร้าง การจัดเขตการก่อสร้างเป็นอย่างมาก นั่นคือ เมื่อกรุงเทพมหานครมีประชากรเพิ่มขึ้น ความจำเป็นในเรื่องที่อยู่อาศัยได้เป็นปัจจัยสำคัญของคนกรุงเทพฯ ผู้มีที่ดิน เช่น เจ้าของสวน เจ้าของนา เมื่อเห็นว่า ที่ดินพอจะมีราคาก็ขายหรือนำมาจัดสรรเพื่อปลูกบ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้เกิดสภาพที่นาที่สวน กลายเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย บริเวณที่ผลิตพืชผลทางการเกษตรลดน้อยลง และด้วยเหตุที่การใช้ที่ดินขาดการวางแผนที่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของชาติอย่างมาก

3. ปัญหาการเพิ่มประชากร เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมของความเจริญทุกด้าน บุคคลที่อยู่ในกรุงเทพมหานครตั้งแต่กำเนิด ไม่ค่อยนิยมย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น เพราะเคยชินในที่อยู่นั้น ๆ เนื่องจากความสะดวก สิทธิในการบริการต่าง ๆ ที่มีในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับผู้คนจากถิ่นอื่นได้ย้ายเข้ามาอยู่ใน

กรุงเทพมหานครเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การขยายตัวของเมืองทั้งด้านประชากรและด้านพื้นที่จึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

4. ปัญหาการคมนาคมและการขนส่ง ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ ผลประโยชน์ของผู้อาศัยอยู่ในเขตเมือง และปัญหาในทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ คือ ถนนที่มีอยู่เดิมคับแคบถูกชนาบควยตึกแถวสองข้าง การตัดถนนและซอยไม่ถูกลักษณะของการจัดเขตที่อยู่อาศัย รถยนต์เพิ่มมากขึ้นทุกประเภท การจอดรถในบริเวณริมถนนทำให้ไม่สะดวกในการใช้ถนน

ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานครและมีผลต่อการเจริญเติบโตและขยายตัวของกรุงเทพมหานครด้วย

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหน่วยงานอีกแห่งหนึ่งที่ได้ทำการศึกษาวิจัยการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษาวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่รอบเขตนครหลวง และการเปลี่ยนสภาพการใช้พื้นที่ รวมถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา ของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เหล่านั้นในปัจจุบันและภาวะการย้ายถิ่นในเขต ผู้ที่ทำการศึกษาวิจัย คือ สุนันทา สุวรรโณคม อรพินท์ บุนนาค และ เนตรนภิส นาควัชรระ ขอบเขตในการศึกษาได้กำหนดพื้นที่ทำการสุ่มตัวอย่าง 3 เขต คือ เขตบางเขน เขตบางกะปิ และเขตมีนบุรี โดยให้เหตุผลว่าทั้งสามเขตที่เป็นตัวอย่าง มีอัตราการเพิ่มประชากรอยู่ในลักษณะที่รวดเร็วมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตบางเขน และเขตบางกะปิ ส่วนเขตมีนบุรี เป็นเขตติดต่อกับเขตทั้งสองมีแนวโน้มที่จะเป็นแหล่งระบายความหนา

แน่นจากย่านในกลางเมืองกรุงเทพมหานครต่อไปในอนาคต¹

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขนาดของเมืองและความเป็นเมืองขยายออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตนครหลวง คือ ปัญหาการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร โดยเฉพาะการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา นั้น มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในนครหลวง จากผลการสำรวจสำมะโนประชากรในปี พ.ศ. 2503 พบว่าประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาลกรุงเทพ ฯ - ธนบุรี นั้น 1 ใน 4 เป็นบุคคลที่เกิดในจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งมีใช้ในกรุงเทพ ฯ - ธนบุรี และในปี พ.ศ. 2517 มีผู้ย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครถึง 408,089 คน และจากผลการย้ายถิ่นของประชากรเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ ทำให้เมืองและชุมชนมีการเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเมืองและชุมชนรอบ ๆ กรุงเทพมหานคร ปรากฏว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ ชุมชนได้เจริญแผ่ขยายออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร เป็นส่วนใหญ่ มีการใช้ที่ดินสร้างสถานที่ทำการค้า การอุตสาหกรรมผสมกับการ ก่อสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยหนาแน่นมากขึ้น ถนนสายสำคัญที่ตัดสู่

¹ สุนันทา สุวรรณโคม, อรุณรัตน์ บุนนาค และ เนตรนภิส นาควัชร : การวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่รอบเขตนครหลวง และการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้พื้นที่รวมถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยาของผู้ซึ่งใช้พื้นที่เหล่านั้นในปัจจุบันและภาวะการย้ายถิ่นในเขต (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสถานะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 6.

ชานเมืองเป็นสื่อในการขยายตัวของชุมชนเป็นอย่างมาก ผลจากการขยายตัวเมืองอย่างรวดเร็วนี้เองที่ทำให้ลักษณะการไหลพันที่ใน 3 เขต ที่เป็นตัวอย่างในการศึกษานี้เปลี่ยนแปลงไป จากพื้นที่เดิมซึ่งใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยในรูปของหมู่บ้านจัดสรร ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ และธุรกิจการค้า ซึ่งคาดว่าแนวโน้มคงจะเพิ่มขึ้นในอนาคต

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัยในเขตชานเมืองขณะนี้มีความแตกต่างจากที่อื่นเข้าไปตั้งถิ่นฐานกันอยู่มากกว่าที่อยู่อาศัยมาดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะสังคมเกษตรกรรมแบบเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่ในระบบที่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ด้วย ด้านฐานะความเป็นอยู่พบว่า ผู้ที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้โดยทั่วไป เป็นผู้ที่มีฐานะในระดับปานกลาง ฐานะในที่นี้รวมถึงรายได้ ตลอดจนขนาดและสภาพความเป็นอยู่ของบ้านที่อยู่อาศัย ผู้ที่มีฐานะปานกลางแต่ไม่ร่ำรวยพอที่จะมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองในใจกลางเมืองกรุงเทพมหานคร เนื่องจากราคาที่ดินสูง จึงหาทางออกโดยการเช่าซื้อที่อยู่อาศัยในแถบชานเมืองกันมากขึ้น เพราะแม้จะไกล แต่การคมนาคมสะดวก สำหรับผู้มีรายได้ต่ำที่อยู่ในบริเวณนี้ เป็นเพราะบริเวณนี้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญ มีโรงงานใหญ่หลายแห่ง จึงมีกรรมกรเป็นจำนวนมากที่มีภูมิลำเนาจากที่อื่นเข้ามาทำงานในโรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ โดยอาศัยอยู่ในบริเวณที่ใกล้กับที่ทำงาน ส่วนด้านการย้ายถิ่นพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ในบริเวณที่ทำการสำรวจนี้ เป็นผู้ที่ย้ายเข้ามาตั้งภูมิลำเนาใหม่เป็นส่วนใหญ่ โดยเข้ามาอยู่เมื่อความเจริญในกรุงเทพมหานคร ได้แผ่ขยายไปในบริเวณชานเมืองและมีความตั้งใจที่จะอยู่อย่างถาวร นอกจากนี้ เกือบครึ่งหนึ่งของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ เป็นผู้ที่ย้ายมาจากต่างจังหวัด

ขอบเขตในการศึกษา

เมื่อพิจารณาถึงการขยายเขตชุมชนเมืองในกรุงเทพมหานครออกไปยังบริเวณชุมชนรอบนอก ทำให้ความเจริญกระจายไปยังชุมชนเขตต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานครอันเป็นการลดความแออัดในใจกลางเมืองลง ซึ่งเขตชุมชนรอบนอกนั้นมีอยู่หลายแห่งด้วยกัน คือ เขตคลองเต้ เขตหนองแขม เขตบางขุนเทียน เขตมีนบุรี เขตหนองจอก เขตลาดกระบัง ซึ่งในการศึกษาไม่สามารถทำการศึกษาทุกเขตได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น จึงเลือกเฉพาะเจาะจงศึกษาเพียงเขตชุมชนเดียว เพื่อศึกษาผลของการขยายตัวเมืองไปยังชานเมืองทำให้มีความเจริญด้านเศรษฐกิจและสังคม เมื่อได้พิจารณารายละเอียดของแต่ละเขตชุมชนรอบนอกในกรุงเทพมหานครแล้ว เห็นว่าชุมชนเขตลาดกระบังเป็นบริเวณที่เหมาะสมในการศึกษาโดยมีเหตุผลต่อไปนี้

1. ชุมชนลาดกระบังในอดีตเป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม ประชาชนมีอาชีพทางด้านนี้ แต่ปัจจุบันสภาพพื้นที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและประกอบอาชีพอื่นมากยิ่งขึ้น ประกอบกับมีประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้เพิ่มมากขึ้นทุกวัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและขยายความเจริญขึ้น
2. ชุมชนลาดกระบัง เป็นศูนย์ชุมชนทางการศึกษาแห่งหนึ่ง โดยมีสถาบันชั้นอุดมศึกษา คือ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบังมีวิทยาลัยเกษตรกรรมเจ้าคุณทหาร และโรงเรียนหลายแห่ง ทำให้เป็นเครื่องชี้ได้ว่าในอนาคตชุมชนแห่งนี้จะมีความเจริญขึ้นอีกแห่งหนึ่ง
3. ชุมชนลาดกระบังเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับแนวทางการพัฒนาให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมลาดกระบัง ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างงานในบริเวณนี้ กำลังแรงงานจะ

มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น อันช่วยส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนนี้เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม

ขอบเขตการวิจัยในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนลาคกระบัง จะเน้นศึกษาเฉพาะลักษณะสภาพท้องถิ่น สภาพสังคมและเศรษฐกิจ (Socio - Economic) แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวลาคกระบัง เฉพาะในบริเวณแขวงลาคกระบังซึ่งเป็นชุมชนที่เจริญที่สุดและเป็นศูนย์กลางของชุมชนเขตนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคมในชุมชนเขตลาคกระบัง
2. เพื่อศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรในเขตลาคกระบัง เมื่อลักษณะชุมชนค่อย ๆ มีความเจริญเติบโตขึ้น
3. เพื่อศึกษาทิศทางและแนวโน้มของการขยายตัวเมืองในชุมชนเขตลาคกระบังในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับลักษณะของสังคมที่กำลังเปลี่ยนจากสภาพสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทั้งทางด้าน เศรษฐกิจสังคมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากร
2. ทำให้เข้าใจสถานการณ์ อุปสรรค และปัญหาของโครงสร้างทางสังคม เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนให้มีความเจริญอย่างถูกต้องมี

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละครอบครัว รวมทั้งการตัดสินใจในกิจการทุกอย่าง
2. ภูมิลำเนาเดิม หมายถึง ท้องถิ่นที่แต่ละบุคคลถือกำเนิด ซึ่งแบ่งออกเป็นท้องถิ่นในเขตลาคกระบึง เขตอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร ในภาคกลางได้แก่ จังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในภาคกลางยกเว้นกรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก
3. การย้ายถิ่นภายในชุมชน หมายถึง การย้ายถิ่นของบุคคลหรือครอบครัวที่ย้ายจากบริเวณหนึ่งไปยังอีกบริเวณหนึ่งซึ่งอยู่ในชุมชนเขตลาคกระบึง และอาจเป็นการย้ายระหว่างแขวงภายในเขตลาคกระบึงนั่นเอง
4. การย้ายถิ่นระหว่างชุมชน หมายถึง การย้ายถิ่นของบุคคลหรือครอบครัวที่ย้ายจากชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งอยู่นอกชุมชนเขตลาคกระบึง ย้ายเข้ามายังชุมชนลาคกระบึง เช่น การย้ายถิ่นของผู้ที่อยู่ในชุมชนอื่นในกรุงเทพมหานคร หรือย้ายจากภาคต่าง ๆ ของประเทศเข้ามาอยู่ในชุมชนลาคกระบึง
5. อาชีพทำงานเกษตร หมายถึง ผู้ซึ่งประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร คือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ประมง และเลี้ยงสัตว์
6. อาชีพรับจ้าง หมายถึง ผู้ซึ่งทำงานโดยได้รับค่าจ้างในสถานธุรกิจซึ่งไม่ใช่หน่วยราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และมีนายจ้างเป็นเจ้าของหรือผู้ดำเนินการ นอกจากนี้ยังรวมถึงกรรมกร คนงานรับจ้างทั่วไป ผู้ขับรถรับจ้าง อาชีพช่างก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างเครื่องยนต์ ไม่นับรวมผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

7. อาชีพค้าขายและบริการ หมายถึง ผู้ซึ่งประกอบกิจการค้าโดย
เปิดร้านค้าขนาดใหญ่ ร้านค้าธรรมดา เช่น ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขาย
สินค้าเบ็ดเตล็ด ฯลฯ แฉงลอย รถเข็น ทาบเร่ ผู้มีอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า
ช่างเสริมสวย

8. อาชีพรับราชการ หมายถึง ผู้ซึ่งทำงานในหน่วยราชการ หรือ
รัฐวิสาหกิจโดยได้รับค่าจ้าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย